

Д.НАЦАГДОРЖИЙН “МИНИЙ НУТАГ” ШҮЛГИЙН СОЛОНГОС
ОРЧУУЛГУУДЫН УТГА, ДҮРСЛЭЛ, ХЭМНЭЛИЙН
ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Б.Дулмаа⁵³

Abstract: *This study examines three Korean translations of D. Natsagdorj's poem “My Homeland,” focusing on the transmission of meaning, imagery, and poetic rhythm. As a classic work of Mongolian literature, the poem is characterized by rich imagery, repetition structures, and lyrical expression, which present challenges in translation.*

Using a comparative analytical approach, this study analyzes lexical choices, figurative language, repetition, and rhythm in the selected translations. The findings show that while all three versions convey the core meaning of the original, they differ in their treatment of stylistic features. The first translation more effectively preserves poetic form and rhythmic repetition, closely reflecting the original's lyrical qualities. In contrast, the second translation prioritizes clarity and explanatory expression, which tends to weaken poetic rhythm. The third translation, covering only part of the text, provides a limited representation and relies on more generalized expressions.

The study concludes that balancing semantic accuracy and formal equivalence is essential in poetry translation and emphasizes the importance of preserving both cultural specificity and poetic aesthetics.

Түлхүүр үг: яруу найргийн орчуулга, утга, дүрслэл, хэмнэл, солонгос орчуулга

УДИРТГАЛ

Д.Нацагдоржийн “Миний нутаг” шүлэг нь Монголын утга зохиолын сонгодог бүтээлүүдийн нэг бөгөөд эх орны байгаль, түүх, соёлын онцлогийг уянгын аргаар илэрхийлсэн яруу найргийн бүтээл юм. Уг шүлэг нь зөвхөн утга санаагаараа төдийгүй дүрслэлийн баялаг байдал, давталт бүхий хэмнэл, уран сайхны хэл найруулгын өвөрмөц онцлогоороо ялгардаг бөгөөд эдгээр шинж нь гадаад хэлнээ орчуулахад тодорхой бэрхшээл дагуулдаг. Яруу найргийн орчуулга нь эх зохиолын утгыг дамжуулахаас гадна түүний уран сайхны хэлбэр, хэмнэл, дүрслэлийг хадгалах шаардлагатай байдаг тул орчуулагчийн зорилго, арга барилаас шалтгаалан өөр өөр хувилбарууд бий болдог. Иймд нэг эх зохиолын олон орчуулгыг харьцуулан судлах нь орчуулгын онцлог, ялгааг илрүүлэхэд онол, практикийн чухал ач холбогдолтой юм.

Судалгааны зорилго нь Д.Нацагдоржийн “Миний нутаг” шүлгийн солонгос хэлнээ орчуулагдсан гурван хувилбарыг харьцуулан, тэдгээрт эх шүлгийн утга, дүрслэл, яруу найргийн хэмнэл хэрхэн дамжуулагдсан байдлыг тодруулахад оршино. Судалгааны гол асуулт нь эдгээр орчуулга эх шүлгийн утга болон хэлбэрийг ямар түвшинд, ямар хэлбэрээр хадгалж чадсан бэ гэдэгт чиглэнэ. Судалгаанд сонгон авсан орчуулгууд нь дараах гурван ялгаатай онцлог бүхий хувилбарууд болно. Үүнд: нэгдүгээр орчуулга - орчин үеийн утга зохиолын орчуулгын хэв шинжийг баримталсан шинжтэй, хоёрдугаар орчуулга - сургалтын зориулалттай тайлбарлах хандлага давамгайлсан, гуравдугаар орчуулга - солонгосын нийтийн тээврийн орчинд (метроны шилэн хананд) нийтлэгдсэн, эх шүлгийн хэсгийг хамарсан орчуулга зэрэг ялгаатай онцлог бүхий

⁵³ PhD, МУИС, ШУС, ХУС, Ази судлалын тэнхим, ORCID: 0009-0009-1769-2246

гурван хувилбар гэж үзэж болно. Тус судалгаанд харьцуулсан шинжилгээний аргыг хэрэглэн орчуулуудын үгийн сонголт, дүрслэлийн илэрхийлэл, давталт ба хэмнэлийн онцлог, мөн утга дамжуулалтын ялгааг тодорхойлох гэж оролдсон болно.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Яруу найргийн орчуулга нь утга зохиолын орчуулгын хамгийн нарийн төвөгтэй хэлбэрийн нэг бөгөөд эх зохиолын утга санааг дамжуулахын зэрэгцээ түүний уран сайхны хэлбэр, дүрслэл, хэмнэл, аялгууг хадгалах шаардлагатай байдаг. Шүлэгт үгийн сонголт, дүрслэл, давталт, хэмнэл зэрэг нь утга илэрхийлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг тул эдгээрийг өөр хэлэнд бүрэн дүйцүүлэн буулгах нь хүндрэлтэй байдаг. Орчуулгын онолд утга ба хэлбэрийн дүйцлийг ялган авч үздэг бөгөөд Америкийн хэл шинжлэлч, орчуулгын онолч Южин Найда (Eugene Nida) орчуулгын онолд идэвхт болон хэлбэрийн дүйцлийг ялган авч үзсэн байдаг. Тэрээр идэвхт дүйцэл⁵⁴ болон хэлбэрийн дүйцэл⁵⁵ -ийг ялган тодорхойлсон юм. Идэвхт дүйцэлд эх зохиолын агуулгыг ойлгомжтой дамжуулахыг чухалчилдаг бол хэлбэрийн дүйцэлд эхийн бүтэц, хэлбэр, уран сайхны онцлогийг хадгалахыг зорьдог.

Орчуулга нь нэг хэлээр илэрхийлэгдсэн санаа, агуулгыг нөгөө хэлний бүх хэрэглүүрийг ашиглан бүрэн төгс илэрхийлэх бүтээлч хөдөлмөрийн үр дүн гэж үздэг. Иймээс орчуулга нь зөвхөн хэлний хувиргал бус, харин утга, найруулга, уран сайхны илэрхийллийг цогцоор нь дамжуулах үйл явц юм. Мөн орчуулгын үндсэн зарчим нь эх зохиолын агуулгыг үнэн зөвөөр илэрхийлэх явдал бөгөөд үүнийг хэрэгжүүлэхдээ үгчилсэн хуулбарлалд хэт автахгүй, харин утга, хэлбэрийн оновчтой зохицлыг хангах шаардлагатай. Ялангуяа уран зохиолын орчуулгад зохиолчийн бүтээсэн дүр, уран сайхны орчныг өөр хэлэнд дахин амилуулах онцгой шаардлага тавигддаг бөгөөд энэ нь орчуулгыг энгийн хэл шилжүүлэлтээс ялгах гол шинж болдог(Р.Гүрбазар, 1996:19-22).

Хэл, соёл нь хоорондоо нягт холбоотой мэт боловч тэдгээр нь хүний сэтгэхүйгээр дамжин холбогддог гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл, хэл ба соёлын хооронд шууд бус, харин сэтгэхүйгээр дамжсан холбоо оршдог бөгөөд хүн юмс үзэгдлийг танин мэдэж, ойлгосны үндсэн дээр тухайн ойлголт, ухагдахуунаа хэлээр илэрхийлдэг(Г.Элдэв-Очир, 2013:55-60). Иймээс орчуулгад зөвхөн хэл шинжлэлийн бус, тухайн соёл, сэтгэлгээний онцлогийг хамтад нь авч үзэх шаардлагатай болдог. Мөн яруу найргийг орчуулахад “яруу найртай, утга төгс, мэдэхүйд хялбар” байх гэсэн гурван зарчмыг баримтлах ёстойг судлаачид онцолдог(А.Цэрэнчулуун, 2013:11-30). Өөрөөр хэлбэл, шүлгийн орчуулга нь зөвхөн үг, утгыг дамжуулах төдий бус, түүний найруулга, уран хэллэг, сэтгэл хөдлөлд нөлөөлөх чадварыг бүхэлд нь хадгалах шаардлагатай(Ц.Дамдинсүрэн, 1957:10). Харин Их Британийн орчуулгын онолч Питер Ньюмарк (Peter Newmark) яруу найргийн орчуулгад утга болон уран сайхны хэлбэрийн тэнцвэрийг хадгалах шаардлагатайг онцолсон байдаг(Peter Newmark, 1988:174-176). Иймээс судалгаанд дээрх онолын хандлагад тулгуурлан Д.Нацагдоржийн “Миний нутаг” шүлгийн солонгос орчуулгуудыг үгийн сонголт ба дүрслэл, давталт ба хэмнэл, мөн утга дамжуулалтын үүднээс харьцуулан шинжилсэн болно.

Үгийн сонголт ба дүрслэлийн онцлог

Д.Нацагдоржийн “Миний нутаг” шүлгийн эхний хэсэгт Монгол орны байгаль, газарзүйн онцлогийг уран яруу дүрслэлээр илэрхийлсэн бөгөөд үүнийг солонгос орчуулгуудтай харьцуулахад үгийн сонголт, дүрслэлийн дамжуулалт орчуулга бүрд харилцан адилгүй байна. Эх

⁵⁴ Идэвхт дүйцэл (dynamic equivalence) – эхийн утгыг зорилтот хэлний уншигчид ойлгомжтойгоор дамжуулах зарчим. Eugene Nida (1964), *Toward a Science of Translating*, Leiden: E.J. Brill, pp. 159–160.

⁵⁵ Хэлбэрийн дүйцэл (formal equivalence) – эх зохиолын хэлбэр, бүтэц, үгийн онцлогийг хадгалах зарчим. Eugene Nida (1964), pp. 159–160.

шүлгийн тодорхой дүрслэлүүдийг гурван орчуулгатай зэрэгцүүлэн шинжлэхэд утга, хэлбэрийн ялгаа илүү тод илэрч байна. Жишээлбэл, эх шүлгийн “Өмнө зүгийн манлай болсон элсэн манхан далайнууд” гэх мөрийг нэгдүгээр орчуулгад “남쪽의 으뜸인 모래 바다들이여!” (өмнө зүгийн сүр жавхлантай элсэн далайнууд) хэмээн буулгасан нь “모래 바다” (элсэн далай) гэх зүйрлэлийг хадгалсан боловч “манлай болсон” гэх уран сайхны тодотгол бүрэн илэрхийлэгдээгүй. Харин хоёрдугаар орчуулгад “남방을 상징하는 모래 언덕의 바다들” (өмнө зүгийн бэлгэдэл болсон элсэн толгодын далай), гуравдугаар орчуулгад “남쪽을 상징하는 모래 언덕의 바다들” (өмнө зүгийг илэрхийлэх элсэн толгодын далай) хэмээн орчуулж, “상징하는” (бэлгэдэх, илэрхийлэх) гэх үгээр орлуулснаар эхийн “манлай болсон” гэх утгын өнгө аясыг зөөлрүүлжээ. Мөн эх шүлгийн “Хотол олны эм болсон горхи булаг рашаанууд” гэх мөрөнд байгалийн усыг амьдрал тэтгэгч, бэлгэдлийн утгатайгаар дүрсэлсэн байдаг. Үүнийг нэгдүгээр орчуулгад “중생의 약수인 샘물들이여!” (амьд бүхний эмчилгээний чанартай булаг ус) хэмээн буулгасан нь “약수” (эмчилгээний ус) гэсэн үгээр “эм болсон” гэх утгыг харьцангуй оновчтой илэрхийлсэн байна. Харин хоёрдугаар орчуулгад “모든 이에게 약이 되는 시내와 샘과 광천들” (хүн бүхэнд эм болдог горхи, булаг, рашаан) хэмээн орчуулж, утгыг тайлбарлан илэрхийлснээр уянгын товч хэлбэрийг сулруулжээ. Гуравдугаар орчуулгад “모든 이에게 약수가 된 시내와 샘과 광천수들” (хүн бүхний хувьд эмчилгээний ус болсон горхи, булаг, рашаан) хэмээн орчуулсан нь утгад ойртсон боловч өгүүлэмж давамгайлсан шинжтэй болжээ.

Үүнтэй адил “Хүн малын ундаа болсон тойром бүрд уснууд” гэх мөрөнд “тойром бүрд” хэмээх соёл, ахуйн онцлог туссан байдаг. Нэгдүгээр орчуулгад “오아시스” (цөл, хээрийн усан эх үүсвэр буюу баянбүрд) гэж буулгасан нь ойролцоо утга илэрхийлсэн боловч Монгол ахуйн онцлогийг бүрэн тусгаагүй. Харин хоёрдугаар орчуулгад “웅덩이, 늪” (ус тогтсон газар, намаг) гэж орчуулсан нь эхийн утгаас зөржээ. Гуравдугаар орчуулгад “샘물” (булаг ус) зэрэг ерөнхий ойлголт хэрэглэснээр утгын нарийвчлал буурчээ. Түүнчлэн “Хол газраа одсон харгуй дардан замууд” гэх мөрөнд гарч буй “харгуй” нь нүүдэлчин ахуй, уламжлалт зам харилцааг илэрхийлсэн онцлог ойлголт юм. Нэгдүгээр орчуулгад “거침없는 도로들이여!” (саадгүй шулуун замууд) гэж орчуулж, “도로” (авто зам) хэмээх орчин үеийн ойлголтоор буулгаснаар анхны утга өөрчлөгдсөн байна. Харин хоёрдугаар болон гуравдугаар орчуулгад “넓고 단단한 길들” (өргөн, баг бөх замууд) гэж илэрхийлсэн нь “харгуй” гэх уламжлалт утгыг бүдгэрүүлжээ.

“Хүний сэтгэл тэнийсэн уудам амьсгалт талууд” гэх мөрөнд байгалийн уудам орон зайг хүний дотоод мэдрэмжтэй холбосон уянгын, хийсвэр шинжтэй дүрслэл илэрдэг. Нэгдүгээр орчуулгад “가슴을 탁 트이게 해주는 광활한 초원들이여!” (сэтгэлийг уужим болгож, цээжийг онгойлгох өргөн уудам талууд) хэмээн орчуулсан нь утгыг тодорхой хэмжээнд илэрхийлсэн боловч эхийн нарийн өнгө аясыг бүрэн хадгалж чадаагүй. Харин хоёрдугаар орчуулгад “사람의 마음을 펴주는 드넓은 초원들” (хүний сэтгэлийг тэлэх уудам талууд) гэж хөрвүүлсэн нь утгад дөхсөн ч тайлбарлах шинж давамгайлжээ. Мөн “Салхины үзүүрт найгасан соргог нарийн ногоотой” гэх мөрөнд хөдөлгөөн, мэдрэмжийг хослуулсан амьд дүрслэл илэрхийлэгддэг. Нэгдүгээр орчуулгад “산들바람에 하늘대는 가느다란 푸성귀들이여!” (зөөлөн салхинд намилзан хөдлөх нарийн ногоо) гэж хөрвүүлсэн нь хөдөлгөөнийг хадгалсан боловч “салхины үзүүрт” гэх нарийн мэдрэмж бүрэн илэрхийлэгдээгүй. Хоёрдугаар орчуулгад “바람 끝에 흔들리는 싱싱하고 부드러운 푸새” (салхины үзүүрт найган хөдлөх шинэхэн, зөөлөн өвс) хэмээн буулгасан нь утгад ойртсон ч уянгын нягт хэлбэрийг сулруулжээ. Үүнээс гадна “Сүлд тахилга улирсан сүмбэр их овоотой” гэх мөрөнд Монголын шашин, зан үйлтэй холбоотой “овоо” хэмээх соёлын онцлог ойлголт тусгагдсан байдаг. Нэгдүгээр орчуулгад “하늘에 제사 지내던 수많은

오보들이여!” (тэнгэрт тахилга өргөдөг олон овоонууд) хэмээн орчуулж, “오보” (овоо гэж галигласан хэлбэр) хэмээх үгийг хэрэглэснээр соёлын онцлогийг хадгалахыг зорьсон байна. Харин хоёрдугаар орчуулгад мөн адил “오보” (овоо) гэж хэрэглэсэн боловч тайлбар дутмаг хэвээр үлдэж, ойлголтын утга бүрэн гарсангүй.

“Өлгий сайхан ууланд өвгөдийг тавьсан газар” гэх мөрөнд “өлгий” хэмээх үг нь эх орон, төрөлх нутаг, хамгаалал, ивээл гэсэн бэлгэдэлт утга агуулдаг. Нэгдүгээр орчуулгад “포대기처럼 아늑하여 조상들이 묻힌 땅이여!” (өлгий мэт дулаан, тухтай, өвгөдийг нутаглуулсан газар) гэж хөрвүүлсэн нь зүйрлэлийг хадгалсан байна. Харин хоёрдугаар орчуулгад “요람 같은 아름다운 산에 조상들을 모신 땅” (өлгий мэт сайхан ууланд өвгөдийг нутаглуулсан газар) хэмээн орчуулснаар утгад ойртсон боловч хэлбэр сунжруулсан шинжтэй байна.

Дээрх жишээнүүдээс харахад солонгос орчуулгуудад эх шүлгийн дүрслэлийг дамжуулахдаа ялгаатай арга хэрэглэсэн нь ажиглагдана. Нэгдүгээр орчуулга нь зүйрлэл, уран сайхны тодотгол, хэмнэл зэрэг хэлбэрийн шинжийг сайн хадгалсан бол хоёрдугаар орчуулга нь утгыг тайлбарлан ойлгомжтой дамжуулан, уянгын өнгө аясыг тодорхой хэмжээнд сулруулжээ. Харин гуравдугаар орчуулга нь эх шүлгийн зөвхөн эхний хэдэн бадагт хамаарах тул бүхэл бүтэн харьцуулалт хийх боломж хязгаарлагдмал байлаа. Иймээс яруу найргийн орчуулгад утга болон хэлбэрийн тэнцвэрийг хадгалах нь чухал бөгөөд орчуулагчийн зорилго, арга барилаас шалтгаалан эх зохиолын дүрслэл, уран сайхны онцлог харилцан адилгүй түвшинд илэрхийлэгддэг гэж үзэж болно. Гуравдугаар орчуулгын бүрэн эхийг олж үзэх боломж хязгаарлагдмал байсан тул судалгаанд зөвхөн нийтлэгдсэн хэсгийг ашигласан болно.

Давталт ба хэмнэлийн онцлог

Д.Нацагдоржийн “Миний нутаг” шүлгийн уран сайхны гол онцлогийн нэг нь давталт бүхий бүтэц бөгөөд үүгээр шүлгийн уянгалаг хэмнэл бүрддэг. “Энэ бол миний төрсөн нутаг / Монголын сайхан орон” зэрэг мөрүүд шүлгийн бараг бүх бадгийн төгсгөлд давтагдсанаар утга санааг бататгахын зэрэгцээ уянгын хэмнэл, аялгууг бий болгож, эх оронч сэтгэл, бахархлыг тодотгодог.

Солонгос орчуулгуудыг харьцуулахад давталтыг хадгалах байдал харилцан адилгүй байна. Нэгдүгээр орчуулгад “그곳은 내가 태어난 고향 / 아름다운 몽골” (тэр бол миний төрсөн нутаг / үзэсгэлэнт Монгол) хэмээн орчуулж, эхийн давталтын бүтэц, хэмнэлийг хадгалсан байна. Хоёрдугаар орчуулгад “이는 내가 태어난 고향, 아름다운 몽골 땅” (энэ бол миний төрсөн нутаг, сайхан Монгол орон) хэмээн буулгаж, хоёр мөрийг нэг өгүүлбэрт нэгтгэснээр давталтын хэмнэл сулрах хандлага ажиглагдана. Гуравдугаар орчуулгад “이는 내가 태어난 고향 아름다운 나라 몽골” (энэ бол миний төрсөн нутаг, үзэсгэлэнт Монгол орон) хэмээн хөрвүүлсэн нь давталтыг хадгалсан боловч мөрийн зохион байгуулалт, хэсэглэл өөрчлөгдсөнөөр уянгалаг хэмнэл бүрэн илэрхийлэгдээгүй.

Эндээс нэгдүгээр орчуулга нь эх шүлгийн хэлбэр, хэмнэлийг илүү сайн буулгасан бол хоёрдугаар, гуравдугаар орчуулгад утгыг хадгалах хандлага давамгайлж, давталтын уянгалаг шинж тодорхой хэмжээнд суларчээ. Цувраа болон зэрэгцүүлсэн бүтэц бүхий хэмнэлийг тодорхой жишээгээр авч үзвэл ялгаа илүү тод харагдана. Тухайлбал, “Хэрлэн, Онон, Туулын тунгалаг ариун мөрнүүд / Хотол олны эм болсон горхи булаг рашаанууд” гэх мөрүүдэд газарзүйн нэрсийг дараалан жагсааж, дараагийн мөрөнд тодотгол бүхий хэлбэрээр үргэлжлүүлсэн нь хэмнэлийн жигд урсгалыг бүрдүүлдэг. Нэгдүгээр орчуулгад “헤를렌, 오논, 툄! 맑고 깨끗한 강들이여! / 중생의 약속인 샘물들이여!” (Хэрлэн, Онон, Туул! тунгалаг голууд / амьд бүхний эм болсон уснууд) хэмээн орчуулж, цувраа болон хос мөрийн бүтцийг илүү оновчтой буулгасан байна. Харин хоёрдугаар орчуулгад “헤를렌, 오논, 툄 같은 맑고 깨끗한 강들 / 모든 이에게 약이 되는 시내와 샘과 광천들” (Хэрлэн, Онон, Туул мэт тунгалаг голууд / хүн бүхэнд эм болдог уснууд)

хэмээн орчуулж, “같은” (мэт) гэх үг нэмэгдсэнээр гуравласан цувраа бүтцийн шууд хэмнэл сулран, тайлбарлах шинжтэй болжээ. Гуравдугаар орчуулгад “헤를렌, 오농, 툄 등 맑고 거룩한 강들 / 모든 이에게 약수가 된 시내와 샘과 광천수들” (Хэрлэн, Онон, Туул зэрэг тунгалаг голууд / эмчилгээний ус болсон булаг шанд) хэмээн орчуулж, “등” (зэрэг) гэх үг хэрэглэснээр гуравласан цувраа бүтцийн цохилтот хэмнэл зөөлөрсөн байна.

Мөн “Хөвсгөл, Увс, Буйрын гүн цэнхэр нуурууд / Хүн малын ундаа болсон тойром бүрд уснууд” гэх мөрүүдэд нэрсийн цувраа болон бэлгэдэлт утга бүхий дараагийн мөр хослон, хэмнэлийн жигд урсгалыг бий болгодог. Нэгдүгээр орчуулгад “흡스걸, 읍스, 보이르! 깊고 푸른 호수들이여! / 사람과 가축의 생명수인 오아시스들이여!” (Хөвсгөл, Увс, Буйр! гүн цэнхэр нуурууд / хүн малын амьдралын ус болсон баянбүрд) хэмээн орчуулж, хос мөрийн бүтцийг хадгалжээ. Харин хоёрдугаар орчуулгад “흡스걸, 오브스, 보이르 같은 깊고 푸른 호수들 / 사람과 가축이 먹는 웅덩이, 늪의 물들” (Хөвсгөл, Увс, Буйр мэт гүн цэнхэр нуурууд / хүн мал уудаг ус тогтсон газар) хэмээн илэрхийлж, утгыг тайлбарлах явцад хэмнэл суларчээ. Гуравдугаар орчуулгад “흡스걸, 오브스, 보이르 등 깊고 파란 호수들 / 사람과 가축의 음료가 된 오아시스와 샘물들” (Хөвсгөл, Увс, Буйр зэрэг гүн цэнхэр нуурууд / хүн малын ундаа болсон ус) хэмээн орчуулан, “등” (зэрэг) хэрэглэснээр гуравласан цувраа бүтцийн хэмнэлийг зөөлрүүлжээ. Түүнчлэн “Орхон, Сэлэнгэ, Хөхийн онц сайн голууд / Уурхай баялгийн охь болсон олон уул даваанууд” гэх мөрүүдэд ижил бүтэц бүхий хоёр мөр дараалан орж, хэмнэлийн жигд байдлыг хадгалжээ. Нэгдүгээр орчуулгад “오르혼, 셀렌게, 후후이! 수려한 강들이여! / 풍부한 자원의 보고인 수많은 산과 고개들이여!” (Орхон, Сэлэнгэ, Хөх! сайхан голууд / баялгийн эх болсон олон уул даваа) хэмээн орчуулан хос мөрийн бүтцийг хэвээр хадгалжээ. Харин хоёрдугаар болон гуравдугаар орчуулгад “같은”, “등” зэрэг үгсийг ашиглан цувраа бүтцийг ерөнхийлснөөр эхийн хэмнэлийн хурц, жигд шинж тодорхой хэмжээгээр суларчээ.

Эдгээр жишээнээс цувраа ба зэрэгцүүлсэн бүтэц нь эх шүлгийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд нэгдүгээр орчуулгад сайн хадгалагдан буусан бол хоёрдугаар, гуравдугаар орчуулгад тайлбарлах болон ерөнхийлөх хандлагаас шалтгаалан хэмнэлийн жигд байдал тодорхой хэмжээнд суларсан байна. Өөр нэг онцлог нь гуравласан цувраа бүтэц юм. Шүлгийн “Хөвсгөл, Увс, Буйрын гүн цэнхэр нуурууд”, “Хэрлэн, Онон, Туулын тунгалаг ариун мөрнүүд”, “Орхон, Сэлэнгэ, Хөхийн онц сайн голууд” зэрэг мөрүүдэд гурван газарзүйн нэрийг гуравласан цуваа бүтцээр жагсаасан нь шүлгийн хэмнэлийг жигд, уянгалаг болгодог.

Солонгос орчуулгуудыг харьцуулбал гуравласан цувраа бүтцийн хэмнэлийг хадгалах байдал ялгаатай байна. Нэгдүгээр орчуулгад “흡스걸, 읍스, 보이르!”, “헤를렌, 오농, 툄!”, “오르혼, 셀렌게, 후후이!” зэрэг хэлбэрээр гурван нэрийг шууд дараалуулан жагсаасан нь эх шүлгийн хэмнэлийг шингээсэн байна. Харин хоёрдугаар орчуулгад “흡스걸, 오브스, 보이르 같은...” (Хөвсгөл, Увс, Буйр мэт...), “헤를렌, 오농, 툄 같은...” (Хэрлэн, Онон, Туул мэт...) хэмээн “같은” (мэт) гэсэн үг нэмж хэрэглэснээр гуравласан цувраа бүтцийн хэмнэл суларч, тайлбарласан шинж давамгайлжээ. Гуравдугаар орчуулгад “흡스걸, 오브스, 보이르 등...” (Хөвсгөл, Увс, Буйр зэрэг...), “헤를렌, 오농, 툄 등...” (Хэрлэн, Онон, Туул зэрэг...) хэмээн “등” (зэрэг) гэсэн үг хэрэглэснээр хэрэглэснээр гуравласан цувраа бүтцийг ерөнхийлж, давамжит хэмнэл зөөлөрчээ.

Иймээс гуравласан цувраа бүтэц нь шүлгийн хэмнэлийг бүрдүүлэх чухал бүрэлдэхүүн бөгөөд нэгдүгээр орчуулгад илүү оновчтой хадгалагджээ. Хоёрдугаар болон гуравдугаар орчуулгад тайлбарлах, ерөнхийлөх хандлага давамгайлснаар хэмнэлийн онцлог тодорхой хэмжээгээр суларсан гэж үзэж болно. Шүлэг уянгын, сэтгэлзүйн өнгө аястай урт мөрүүдийн

давталттай. Үүнд, “Хүний сэтгэл тэнийсэн уудам амьсгалт талууд”, “Салхины үзүүрт найгасан соргог нарийн ногоотой” зэрэг мөрүүдэд байгалийн дүрслэлийг хүний дотоод мэдрэмжтэй холбон илэрхийлсэн уянгалаг бүтэц байдаг.

Солонгос орчуулгуудыг харьцуулахад уянгын хэмнэлийг хадгалах байдал харилцан адилгүй байна. Нэгдүгээр орчуулгад “가슴을 탁 트이게 해주는 광활한 초원들이여!” (сэтгэлийг онгойлгож, уужим болгох өргөн уудам талууд) хэмээн орчуулж, эхийн “сэтгэл тэнийх” гэх утгыг сайн дамжуулсан бөгөөд уянгын өнгө аясыг тодорхой хэмжээнд хадгалжээ. Мөн “산들바람에 하늘대는 가느다란 푸성귀들이여!” (зөөлөн салхинд намилзан хөдлөх нарийн ногоо) хэмээн орчуулснаар хөдөлгөөнт дүрслэлийг хадгалсан боловч “салхины үзүүрт” гэх нарийн мэдрэмж бүрэн илэрхийлэгдээгүй. Харин хоёрдугаар орчуулгад “사람의 마음을 펴주는 드넓은 초원들” (хүний сэтгэлийг тэлэх уудам талууд), “바람 끝에 흔들리는 싱싱하고 부드러운 푸새” (салхины үзүүрт найган хөдлөх шинэхэн, зөөлөн өвс) хэмээн илэрхийлсэн нь утгын хувьд ойртсон ч тайлбарласан шинж давамгайлснаар эх шүлгийн уянгын товч, цохилтот хэмнэл суларчээ.

Эндээс харвал уянгын, сэтгэлзүйн өнгө аястай урт мөрүүд нь эх шүлгийн бас нэгэн чухал бүрэлдэхүүн бөгөөд нэгдүгээр орчуулгад оновчтой зөв орчуулсан бол хоёрдугаар, гуравдугаар орчуулгад тайлбарлах болон товчлох хандлагаас шалтгаалан хэмнэлийн онцлог тодорхой хэмжээгээр суларсан байна. Шүлгийн уянгалаг хэмнэлийг бүрдүүлэхэд хөдөлгөөн илэрхийлсэн дүрслэл чухал байр суурь эзэлдэг. Жишээлбэл, “Салхины үзүүрт найгасан соргог нарийн ногоотой”, “Саруул талд яралзсан сонин янзын зэрэглээтэй”, “Жигүүртэн шувуу холоос ирж гангар гунгар донгодсон орон” зэрэг мөрүүдэд хөдөлгөөн, үйл явцыг илэрхийлсэн үгс давтагдсанаар шүлгийн хэмнэл амьд, урсгалтай болдог.

Солонгос орчуулгуудыг харвал хөдөлгөөнт хэмнэлийг хадгалах байдал харилцан адилгүй байна. Нэгдүгээр орчуулгад “산들바람에 하늘대는 가느다란 푸성귀들이여!” (зөөлөн салхинд намилзан хөдлөх нарийн ногоо), “너른 들판에 반짝이는 진기한 신기루들이여!” (өргөн талд гялалзан харагдах сонин зэрэглээ), “철새들이 날아와 재잘거리는 땅이여!” (нүүдлийн шувууд нисэн ирж жиргэх газар) хэмээн орчуулж, хөдөлгөөнийг илэрхийлсэн үйл үгсийг (“하늘대는” – намилзах, “반짝이는” – гялалзах, “날아와” – нисэн ирэх) хадгалснаар эхийн утга, хэмнэлийг сайн дамжуулжээ. Харин хоёрдугаар орчуулгад “바람 끝에 흔들리는 싱싱하고 부드러운 푸새” (салхины үзүүрт найган хөдлөх зөөлөн өвс), “탁 트인 초원에는 번쩍거리는 갖가지 신기루” (өргөн талд гялалзах янз бүрийн зэрэглээ), “철새들 멀리서 날아와 끼룩대는 대지” (нүүдлийн шувууд нисэн ирж дуугарах нутаг) хэмээн орчуулсан нь утгыг хадгалсан боловч өгүүлбэрийн бүтэц сунжирснаар тайлбарлах шинж нэмэгдэж, хэмнэлийг сулруулжээ. Хөдөлгөөн илэрхийлсэн эдгээр дүрслэл нь шүлгийн уянгалаг, амьд хэмнэлийг бүрдүүлэх чухал үүрэгтэй ба нэгдүгээр орчуулгад илүү оновчтой дүрслэгджээ. Хоёрдугаар болон гуравдугаар орчуулгад хэлбэрийн өөрчлөлтөөс шалтгаалан энэ онцлог тодорхой хэмжээгээр буурчээ.

Утга дамжуулалтын онцлог

Яруу найргийн орчуулгад эх зохиолын утгыг үнэн зөв дамжуулах нь чухал боловч үгийн шууд дүйцэл тэр бүр боломжтой байдаггүй. Иймээс орчуулагчид утгыг хадгалах, тайлбарлах, зарим тохиолдолд өөрчлөх зэрэг ялгаатай арга хэрэглэдэг. “Миний нутаг” шүлгийн солонгос орчуулгууд нь утга дамжуулалтын хувьд тодорхой ялгаатай байна. Шүлгийн “Хүн малын ундаа болсон тойром бүрд уснууд” гэх мөрөнд гарч буй “тойром бүрд” нь Монголын говь, хээрийн онцлог бүхий усны эх үүсвэрийг илэрхийлэх ба хүн, малын амьдралд чухал үүрэгтэй ойлголт юм. Солонгос орчуулгууд энэ ойлголтыг өөр өөрөөр буулгасан байна. Нэгдүгээр орчуулгад “오아시스” (цөл, хээрийн усан эх үүсвэр буюу баянбүрд) хэмээн орчуулсан нь утгад дөхсөн ч Монгол ахуйн онцлогийг бүрэн илэрхийлээгүй. Хоёрдугаар орчуулгад “웅덩이, 늪” (ус тогтсон газар, намаг) гэж орчуулснаар эх ойлголтоос зөрж, өөр утга илэрхийлжээ. Гуравдугаар орчуулгад “샘물” (булаг

ус) зэрэг ерөнхий ойлголт хэрэглэснээр утгын нарийвчлал буурчээ. Эндээс харахад ахуй, байгальтай холбоотой үг хэллэгийг орчуулахад утга өөрчлөгдөх, ерөнхийлөх хандлага илэрч байна.

“Сүлд тахилга улирсан сүмбэр их овоотой” гэх мөр дэх “овоо” нь Монголын уламжлалт шашин, зан үйлтэй холбоотой, тахилга өргөдөг ариун газар гэсэн соёлын ойлголтыг илэрхийлдэг. Орчуулгыг харьцуулахад, нэгдүгээр орчуулгад “하늘에 제사 지내던 수많은 오보들이여!” (тэнгэрт тахилга өргөдөг олон овоонууд) гэж буулгаж, “오보” (овоо хэмээх галиг) гэсэн үгийг хэрэглэснээр соёлын утгыг хадгалахыг зорьжээ. Хоёрдугаар орчуулгад мөн “오보” (овоо) гэж галигласан боловч нэмэлт тайлбар дутмаг тул утга бүрэн илрээгүй.

“Хол газраа одсон харгуй дардан замууд” гэсэн мөр дэх “харгуй” нь нүүдэлчин ахуй, уламжлалт зам харилцааг илэрхийлсэн онцлог ойлголт юм. Гэвч солонгос орчуулгад энэ утгыг ерөнхийлсөн байна. Нэгдүгээр орчуулгад “거침없는 도로들이여!” (саадгүй шулуун замууд) гэж орчуулж, “도로” (авто зам) гэх орчин үеийн ойлголтыг хэрэглэсэн бол хоёр болон гуравдугаар орчуулгад “넓고 단단한 길들” (өргөн, бат бөх замууд) хэмээн илэрхийлжээ. Ийнхүү “харгуй” хэмээх уламжлалт утга бүдгэрсэн байна.

“Хотол олны эм болсон горхи булаг рашаанууд” хэмээх мөрд байгалийн усыг амьдралыг тэтгэгч, бэлгэдлийн утгатайгаар дүрсэлжээ. Нэгдүгээр орчуулгад “중생의 약수인 샘물들이여!” (амьд бүхний эмчилгээний чанартай булаг ус) гэж буулгаж, “약수” (эмчилгээний ус) гэсэн үгээр бэлгэдлийг харьцангуй оновчтой дамжуулсан байна. Харин хоёрдугаар орчуулгад “모든 이에게 약이 되는 시내와 샘과 광천들” (хүн бүхэнд эм болдог ус) гэж тайлбарласан шинжтэй болж, уянгын нягт хэлбэр суларчээ. Гуравдугаар орчуулгад “모든 이에게 약수가 된 시내와 샘과 광천수들” (эмчилгээний ус болсон горхи, булаг) хэмээн буулгасан нь утгад ойртсон ч өгүүлэмж давамгайлжээ. Иймд бэлгэдэлт хэллэгийг орчуулахад утга ба хэлбэрийн тэнцвэр алдагдах хандлага ажиглагдаж байна.

Мөн “Өлгий сайхан ууланд өвгөдийг тавьсан газар” гэх мөр дэх “өлгий” нь эх орон, төрөлх нутаг, хамгаалал, ивээл гэсэн давхар бэлгэдлийг агуулдаг. Нэгдүгээр орчуулгад “포대기처럼 아늑하여 조상들이 묻힌 땅이여!” (өлгий мэт дулаан, тухтай газар) гэж буулгаж, зүйрлэлийг хадгалсан байна. Харин хоёрдугаар орчуулгад “요람 같은 아름다운 산에 조상들을 모신 땅” (өлгий мэт сайхан уул) хэмээн илэрхийлсэн нь утгад дөхсөн боловч хэлбэрийг сунжруулжээ.

Сонгосон жишээнээс харахад утга дамжуулах явцад соёл, ахуй, бэлгэдэлтэй холбоотой ойлголтуудыг орчуулахад ялгаатай арга хэрэглэгдсэн байна. Нэгдүгээр орчуулга нь утга болон хэлбэрийг харьцангуй тэнцвэртэй хадгалсан бол хоёрдугаар орчуулга нь тайлбарлах хандлагатай, гуравдугаар орчуулгад эх шүлгийн зөвхөн хэсгийг хамарсан тул утга дамжуулалтын харьцуулалт хязгаарлагдмал байв.

ДҮГНЭЛТ

Энэхүү судалгаанд Д.Нацагдоржийн “Миний нутаг” шүлгийн солонгос хэлнээ хөрвүүлсэн гурван хувилбарыг утга, дүрслэл болон яруу найргийн хэмнэлийн үүднээс харьцуулан шинжилжээ. Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд эдгээр орчуулга нь эх шүлгийн утга санааг ерөнхийд нь дамжуулсан боловч уран сайхны хэлбэр, дүрслэлийн нарийвчлал, хэмнэлийн хувьд тодорхой ялгаа илэрч байна.

Үгийн сонголт, дүрслэлийн хувьд зарим орчуулгад эх шүлгийн баялаг илэрхийллийг харьцангуй сайн хадгалсан бол нөгөөд нь ерөнхийлөх, тайлбарлах хандлага давамгайлжээ.

Ялангуяа байгаль, газарзүйн нэршил, ахуй, соёлын онцлог бүхий үгсийг орчуулах явцад утгын өөрчлөлт, нарийвчлалын алдагдал ажиглагдана.

Давталт ба хэмнэлийн хувьд эх шүлгийн гол онцлог болсон давтагдсан бүтэц зарим орчуулгад хадгалагдсан боловч өгүүлбэрийн зохион байгуулалт, уртын өөрчлөлтөөс шалтгаалан уянгалаг хэмнэл суларсан байна. Энэ нь яруу найргийн орчуулгад хэлбэрийг хадгалах нь утга дамжуулалттай адил чухал болохыг харуулж байна.

Утга дамжуулалтын хувьд орчуулууд нь эхийн утгыг ойролцоогоор илэрхийлсэн ч зарим ойлголтыг ерөнхийлөх, буруу дүйцүүлэх, эсвэл соёлын онцлогийг бүрэн тусгаж чадаагүй тохиолдол ажиглагдана. Тухайлбал, “тойром бүрд”, “овоо” зэрэг ойлголтыг орчуулахад хүндрэл үүсэж буй нь илэрхий байна. Түүнчлэн гуравдугаар орчуулга нь нийтийн орчинд (метроны орчинд) нийтлэгдсэн, эх шүлгийн зөвхөн хэсгийг хамарсан тул бусад орчуулгатай харьцуулахад шинжилгээний хүрээ тодорхой хэмжээгээр хязгаарлагдмал байна.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд Д.Нацагдоржийн “Миний нутаг” шүлгийн солонгос орчуулгад утга болон хэлбэрийн тэнцвэрийг хадгалах нь чухал ач холбогдолтой болох нь харагдаж байна. Орчуулагчийн зорилго, арга барилаас шалтгаалан нэг эх зохиол өөр өөр онцлог бүхий хувилбартай болж хувирчээ. Цаашид яруу найргийн орчуулгад соёлын онцлог, дүрслэлийн нарийвчлал, хэмнэлийг цогцоор нь авч судлах шаардлагатай байна.

НОМЗҮЙ

Монгол хэлээр

Дамдинсүрэн, Ц. (1957), *Монгол хэл бичгийн тухай*, Улаанбаатар, Улсын хэвлэлийн газар.

Гүрбазар, Р. (1996), *Орчуулгын онол, дадлагын үндэс*, Улаанбаатар.

Цэрэнчулуун, А. (2013). “Ертөнцийн гурав”-аас орчуулах гэж оролдсон минь, “Орчуулга зүй”, МУИС, ГХСС-ийн ЭШБ, №2.

Элдэв-Очир, Г. (2013). *Соёлын утгыг орчуулах арга зам*, “Орчуулга зүй”, МУИС, ГХСС-ийн ЭШБ, №2.

Гадаад хэлээр

Peter Newmark (1988), *A Textbook of Translation*, London: Prentice Hall.

Eugene Nida (1964), *Toward a Science of Translating*, Leiden: E.J. Brill.

유원수, (2006) *몽골어 첫걸음*. 서울:삼지사.